

עברתי ניתוח להשתלט

ששורשים

ההורים של אולה גרויסמן חיו ברוסיה תחת משטר סובייטי קשוח, שם דרשו מהם לזנוח את שורשיהם היהודיים וכינו אותם "יהודים מסריחים". בישראל דרשו מאולה להתעלם משורשיה הרוסיים וכינו אותה "רוסייה מסריחה". ההורים שלה אומרים שזה לא אותו דבר, היא לא משתכנעת. בינתיים זה נגמר בגירושין מהמולדת הישראלית ובספר שמאפשר הצצה לקשיי הקליטה של מי שרוצים להיות יהודים בלי לוותר על הזהות האחרת

יעל (פרוינד) אברהם | צילום: מרים צחי

בושת שורשים

בימיה הראשונים על האי הבריטי, סבלה גרויסמן רגשי אשמה נוראיים. "יש הרגשה כללית שאומרת שאתה לא אמור לעזוב. ישראלים בחו"ל חיים כל הזמן בתחושה שהנה הם חוזרים: הם תמיד על מזוודות, תמיד בתפיסה שהבית שלהם הוא בארץ. מדהים, כי זו בדיוק החוויה של הרוסים בישראל. הם לא נקלטים לא רק בגלל שקשה להיקלט, אלא מכיוון שהם חיים בהרגשה שרוסיה זו המולדת שלהם, וברגע שיהיה שם יותר טוב, אולי הם יחזרו. כשהגענו לאנגליה חשבנו שנישאר שנתיים, לתקופת הפוסט-דוקטורט של בעלי. אפילו לא טרחתי למצוא עבודה. ארזנו רק שתי מזוודות ונסענו. החפצים שלנו עדיין בעליית הגג של חמי וחמותי באופקים, כך שגם אני נמוכן מסוים על מזוודות."

ובכל זאת, את כותבת בעברית.

"עברית היא שפת האם שלי, והשפה שבה אני שולטת הכי טוב. אני כותבת בעברית, כי אני לא יכולה אחרת. אני אגב לא מסוגלת לקרוא ברוסית, וספרות רוסית קלאסית אני גם לא ממש אוהבת. לנה, גיבורת הספר שלי, קוראת את 'השטן במוסקבה' של בולגקוב. אני ניסיתי לקרוא אותו בכל שפה, ולא הצלחתי."

הנחיתה על אדמת רוסיה, בעבור עשרים שנה, היא חוויה ממלטלת בעבור לנה. עדי כמה היא דומה למה שקרה לך?

"כמו הגיבורה, גם אני חזרתי לרוסיה בגיל 27. זה היה במסגרת פרויקט של הסוכנות. הזיכרון הראשון הוא הריחות בשדה התעופה, מין ריח שלא יכולתי להגדיר אותו, של אוכל מסוים מאוד; אתה יודע שאתה מכיר אותו. כמו הגיבורה, הגעתי לרוסיה באמצע החורף ופתיתי השלג שנפלו עליי לא נראו לי ריאליים. הסתכלתי עליהם ואמרתי לעצמי שכבר שנים לא ראיתי פתיתי שלג כאלה. זיכרונות הילדות קיימים בך, הם רק מודחקים למקום רחוק בתודעה, ופתאום מוצפים. זה כאילו עברתי ניתוח של השתלת איבר, וקיבלתי את השורשים שלי בחזרה."

"הזיכרונות שלי מתחילים בישראל", אומרת לנה בספר. גם את מרגישה שנגזר עליך להרחיק את התרבות המקורית שלך?

"כל מה שעבר עליי ברוסיה כילדה נמחק ממני לחלוטין, ובה אנחנו דומות מאוד. היה לי חשוב להעביר את זה לקורא. כעולה אתה עובר כל כך קשה להיות ישראלית, מבקשים ממך להיות כמו כולם, ואין שמץ של כבוד לתרבות שאתה מביא אתך. בחזרה הראשונה שלי לרוסיה, כמעט התמוטטתי רגשית. בניתי סכר במשך שנים, והמים פרצו בבת אחת. בלילה הראשון לשהותי שם בכיתי ללא הפסק. הרי שנים בניתי לי דמות של 'לא רוסיה'."

"בזמנו גיטיני למודיעין בשפה הרוסית, ושם לראשונה פגשתי חברה שלא שכחו שהם רוסים. במשך שנתיים חייתי עם חברה שמחוברים לתרבות שלהם,

בסוף שנות ה-20 לחייה, כשבידיה שתי מזוודות עמוסות בגדים משוק הכרמל, עומדת לנה בשלג המכסה את אדמת רוסיה. זהו הביקור הראשון שלה במולדתה, מאז עזבה אותה כילדה בת שבע. הכול נראה לבן, קר ולא מוכר. היא באה רק כדי להעלות את אפרו של סבה לישראל, אך מולה מתקלף אטאט עולם שלם של סודות משפחתיים עלומים שהוסתרו ממנה באדיקות על ידי הוריה. רדיפות של הק"ב, הלשנות, עינויים ואנטישמיות הם רק חלק ממרכיבי המציאות שבה חיה משפחה של לנה, כפי שהיא עומדת לגלות.

ממש כמו לנה, גיבורת הספר 'מזוודה על השלג' (הוצאת 'ידיעות אחרונות'), גם הסופרת אולה גרויסמן מצאה עצמה בסיטואציה דומה. כשהתיישבה לכתוב את הספר, ניסתה ליצור גיבורה בעלת קורות חיים שונות מאלה שלה, אך גילתה שיצירת כפיה מתעקשת להיות דומה לה. הגילויים המשפחתיים הסנסציוניים, שמערערים את כל מה שידעה לנה, הם צורך עלילתי שאין קשר ממשי בינו לבין המציאות הפרטית של גרויסמן; אולם האווירה הכללית של חיים תחת אימת השלטון הקומוניסטי, וחבלי הקליטה הבלתי אפשריים בחברה הישראלית, הם גם חלק מההיסטוריה המשפחתית והאישית שלה.

גרויסמן (44), נשואה ואם לשניים, היא אחת מקבוצה מצומצמת של סופרים עולים מרוסיה, שתרגמו לפרוזה את חוויית העלייה לארץ. דווקא רחוק מכאן ומשם, בביתה הנוכחי בקיימברידג' שבאנגליה, היא הצליחה לכתוב את הסיפור-שעליו חלמה במשך שנים.

למה דווקא בקיימברידג'?

"יכול להיות שהמרחק נתן לי את הפניות הנפשיות לכך. אם תבחני את ההיסטוריה של הסופרים הרוסים הגדולים, תגלי שהם תמיד כתבו מחוץ לארצם. כנראה צריך מרחק כדי לכתוב. מעבר לזה, אני מתחברת לאווירה הקוסמופוליטית שנלווית לחוסר שייכות. באנגליה אני לא רוסיה ולא ישראלית, ומשהו בריחוק הזה נעים לי. באנגליה גם ישנה הקפדה על שמירת המרחב הפרטי. אני, למשל, אוהבת מאוד את התורים האנגליים המטורדים: תמיד מדהים אותי שהתורים בישראל גדלים מקדימה ולא מאחור. זה חלק מהתרבות באנגליה. כמה זמן עוד אהנה מזה? אני לא יודעת."

את מתכוונת לחזור ארצה?

"זה כמו לשאול אישה שרק עכשיו התגרשה, האם היא רוצה להינשא שוב לאותו גבר. אני גרושה טרייה ממדינת ישראל, וכרגע אין לי שום רצון להינשא לה שוב או להינשא בכלל. התגרשתי מחוויית המולדת ואני לא מחפשת מולדת אחרת. התגרשתי ממולדת שדורשת ממני אהבה מוחלטת וחד-משמעית, שאני לא יכולה להעניק לה. טוב לי במקום שלא נדרשת בו אהבה לוחטת. האם זה לנצח? מי יודע. תשאלי אותי בעוד שבוע או בעוד שנה, ונראה."

"טוב לי במקום שלא
נדרשת בו אהבה
לוהטת". אולה גרויסמן

"הילדים הרוסים של העלויות האחרונות לא צריכים להשתנות בעבור אף אחד"

על יהודי אוקראינה. "אני נדהמת מהעושר התרבותי של הקהילה הזו. כמה מעט למדנו על כך. למדנו לעומק על טבח באבייאר, אבל לא למדנו דבר על חיי הקהילה היהודית שהתקיימה דורות על גבי דורות בין הפוגרומים והרציחות. חבל".

בין יהודי מסריח לרוסייה

תחושת הזרות של גיבורת 'מזוודה על השלג', התלישות שלה בתוך החברה הישראלית, חזקה מאוד. באחת הסצנות הקשות עומדת לנה המפוחדת בבית הספר היסודי, ואומרת "הם שונים ממני". גם המעמד הזה מוכר לגרויסמן היטב. "ביום הראשון בבית הספר בארץ הלבישו אותי יפה, כמו שהולכים ללימודים במוסקבה. הבנות שם לובשות שמלות עם סינרים וסרטים, דבר שלא מקובל כאן. הייתי שונה מאוד, ולמרות זאת אני חושבת שהקליטה הראשונית שלי הייתה קלה יחסית. "הבעיות התעוררו מאוחר יותר. מכיוון שהייתי תלמידה טובה, שכנעו את ההורים שלי להעביר אותי בגיל 10 לבית הספר הריאלי בחיפה, וזה היה המפגש הראשון שלי עם הסנוביות. מיד קטלגו אותי, ופתאום חזרתי להיות אולגה, העולה החדשה. זה היה מאבק. הם פשוט לא רצו להכניס אותי לתוכם. צריך לזכור שכאשר אנחנו עלינו, ב-1972, לא היו כל כך הרבה רוסים בארץ, ולא הייתה לנו ברירה אלא להשתלב. דרשו מאיתנו להיות ישראלים".

מי דרש?
"כולם. המורים, הסביבה כולה. שנים הייתי צריכה להיאבק, למשל, על השם שלי. כל מורה חדש אמר שאני צריכה להחליף את השם. נאחזתי בו, למרות שהרבה אנשים שהכרתי שינו את השם מיד. המחמאה הכי גדולה שיכולתי לקבל הייתה 'אי אפשר לדעת שאת רוסייה'. מצד אחד האמנתי שאני ישראלית בכל מאודי, ומצד שני קינן בי כאב: למה אני חייבת להיפטר מכל סממן של המקום שממנו באתי, ולהתחיל להתנהג כמו כולם? התהליך שניסיתי להעביר בספר, אותו תהליך שעברתי עם החזרה לרוסייה, נעשה רק אחרי תקופה ארוכה של ניתוק מהשורשים".

אביה של לנה לא מוצא דמיון בין היחס כלפיה בישראל לבין היחס שהוא קיבל ברוסייה. הוא גוער בבתו: "הוא קרא לי יהודי מסריח, ולך קראו רוסייה מסריחה. אין שום דמיון!". את ההבדל הזה ציפו גם מאולה להבין. "בבית ספרו של אבי היה ילד שהציק לו וכינה אותו 'הודי מסריח'. יום אחד אבא החליט להגיב. הוא לקח אבן, זרק ופגע לאותו ילד בראש. כשקראו לסבי לכירור בבית הספר, הוא אמר שהוא תומך באופן מלא בכנו והיה נוהג באותו האופן. זה סיפור שגדלתי עליו. לכן כשספגתי קריאות

כעולה אתה עובד כל כך קשה להיות ישראלי. מבקשים ממך להיות כמו כולם, ואין שמץ של כבוד לתרבות שאתה מביא אתך. שנים בניתי דמות של 'לא רוסייה', עד שדווקא בצבא הישראלי למדתי את הרוסית שלי וחזרתי לשורשים

רוסייה מסריחה' ולעג לשם שלי, חשבתי לתומי שאזכה לאיחויש אהדה מהבית, אבל לא. בשביל הוריי זה אחרת. השנאה ליהודים היא משהו גדול יותר, היסטורי, משהו מסוכן שאפשר למות ממנו, ולכן האכזבה ברורה. יהודים שהתגייסו לצבא האדום יכלו למות מידי עמיתיהם רק בגלל היותם יהודים, והיו מקרים כאלה. לכן, מבחינת ההורים, אין קשר ממשי לחוויה שלי כאן".

כמו אביה של לנה, גם אביה של אולה לא התרשם מייסורי הקליטה. אפילו כשדרשו ממנו להוכיח שהדיפלומה שלו אמיתית, הוא האמין שבארץ הכול הכי טוב. "מבחינתו, הוא חזר הביתה", אומרת גרויסמן. "עצם העובדה שלא צריך להרגיש את האנטישמיות הכבדה ששררה ברוסייה ושאפשר לחיות במדינה שהיא שלנו, זה מה שהיה חשוב להורים שלי. הם השתלבו היטב - אמי

היא דוקטור בהנדסה שלימדה בטכניון ואבי עבד כרופא. מדוע להם היה קל, בניגוד אליי? אני חושבת שזה בגלל שהם קיבלו את ההחלטה וידעו למה הם פה. אותי איש לא שאל.

"ההורים שלי הם בעלי זהות ציונית-יהודית עמוקה, ושניהם רצו לעלות. הם חוו את האנטישמיות על בשרם, אני רק שמעתי עליה סיפורים, והרבה. בבית הספר ברוסיה, ליד שם הילד הופיע ברשימת הכיתה הלאום שלו. כל מורה שנכנס לכיתה ידע מי מהתלמידים יהודי. זה אפשר למורים אנטישמים להתעלל בילדים היהודים. היו מקומות שלא יכולת ללמוד בהם אם אתה יהודי. אי אפשר היה ללמוד שפות זרות, היסטוריה או עיתונאות. הרבה מאוד יהודים למדו מה שהורשה להם, אבל עסקו במשהו אחר".

הצלחתם לשמור כאן על רמת החיים שהייתה לכם ברוסיה?

"להורים שלי היה מקצוע, והם למדו מהר את השפה. אני חושבת שאם אתה לא לומד את השפה, אין לך זכות להתלונן על חוסר שילוב. ההורים שלי עשו את כל המאמצים להשתלב בחברה הישראלית. היו גם תקופות קשות של חצי-רעב, כשלא היה מספיק כסף לאוכל. החלפנו הרבה דירות, ובכל פעם עלינו דרגה ברמת הדירה. הדירה הראשונה שההורים שלי קנו הייתה במיקום שנחשב בעייתי, מעל למושבה הגרמנית, באזור מגורים מעורב לערבים וליהודים. זה מה שהם יכלו להרשות לעצמם.

"באותה שנה אמא שלי החליטה לערוך לי מסיבת יום הולדת. היא התקשרה והזמינה את כל הילדים, ואף אחד לא בא. כשהיא התקשרה שוב לבדוק מה קורה, אנשים אמרו לה: אנחנו לשכונה הזאת לא נכנסים. אני תוהה אם הנטיית הסוציאליסטיות שלי התחילו אז. היום, אגב, ההורים שלי חיים במרכז תל-אביב, באזור דיזנגוף".

הלשנה תמורת דירה

גרויסמן עברה מסלול ישראלי לכל דבר. אחרי הצבא למדה מדעי המדינה ותולדות האמנות באוניברסיטת חיפה, ועבדה בתיאטרון העירוני בחיפה כעוזרת יחסי ציבור. במקביל התחילה לעבוד ב'מליץ' - מכונים לחינוך יהודי-ציוני בירושלים, שם העבירה סדנאות בזוהר יהודית שהתקיימו בשפה הרוסית. מאוחר יותר עבדה תחת ניהולו של יולי אדלשטיין במרכז של 'מליץ' ברמת-אפעל, וכשעזב מילאה את מקומו. כיום, כאמור, היא מתגוררת בקיימברידג', נשואה בשנית ואם לבן ולבת. את בעלה הנוכחי, אבי בתה, הכירה כשבא להשתתף באחת הסדנאות שלה.

הבת שלך הגיעה בגיל חמש לארץ זרה, ממש במוך. "פסיכולוגים יגידו שזו חזרה על דפוס החיים שלי, והם יצדקו. העבירו אותי - אני מעבירה את הבת שלי. מכיוון שבני לא נמצא איתי, אנחנו משפחה של זוג פלוס ילדה, ממש כמו שהייתי אני עם הוריי. מבחינתי זו חוויה מתקנת. רוב הפחדים שלי התרכזו במה יהיה עם הילדה באנגליה, והתבררתי. קיבלו אותנו בצורה פתוחה מאוד, פתחו את הבתים בפנינו, ביקשו ממנה להביא תמונות מהארץ ונתנו לה לספר. היא ישראלית מאוד. כשבאנו בפעם הראשונה למגרש משחקים באנגליה, היא עלתה על הנדנדה ואמרה בקול: 'איי אם פרום יוראל', ומאז זה ככה. כשאמרתי לה שאנחנו הולכים לקבל אזרחות בריטית, היא שאלה בדאגה אם זה לא יעשה אותה אנגלייה. הרגעתי אותה ואמרתי שלא".

נראה שהספר של גרויסמן מושפע מהמנטליות האנגלית, ומתאפיין ביחסי אהבה-שנאה עם המנטליות הישראלית. את הפתיחות הישראלית, הגובלת בחוצפה, הוא מציב מול הסגירות והאיפוק הרוסיים. לנה מכנה את מדיניות ההסתרה "מחלה של רוסים", וקובלת נגד האיפוק הרגשי: "איו מדינה אנחנו, אם אנחנו לא אוהבים בגלוי?" "בכל אחת מהתרבויות יש צד חיובי וצד שלילי", אומרת גרויסמן. "אם תקיא ברחוב בתל-אביב לא ישיארו אותך על המדרכה לבד, ואם תעשי את זה במוסקבה יחשבו שאת שיכורה ואיש לא ייגש אליך. מצד שני, אם לא היית עם מישהו בפלמ"ח או בסירת, קשה מאוד ליצור

ובאופן אירוני עברתי תהליך של חזרה לשורשים ולמדתי רוסיית דווקא באמצעות הצבא הישראלי. בהתחלה אפילו סבלתי מזה. אחרי שנים של ניתוק מהתרבות שלי, לא יכולתי להתחבר אליה".

לפני כשנה יצא לאור הספר 'המינגווי וגשם הציפורים המתות' מאת בוריס זיידמן, ישראלי יליד קישינב, שתיאר גם הוא את חוויות העלייה מרוסיה. את מה שגרויסמן מתארת הוא כינה "בושת שורשים": ניסיון להטמיע את עצמך בסביבתך החדשה, ובמקביל לשכוח מהיכן באת. גרויסמן מתחברת לאבחנה הזו בקלות. "אנחנו, העולים, מזהים רוסים אחרים בבושה. לפעמים אנחנו הולכים ברחוב ואומרים 'אוי, הנה הם', וזו חוויה נוראית. אתה מתבייש גם בהורים שלך. היום, כשאני שואלת את הבת שלי אם היא מתביישת בי, היא לא מבינה את השאלה, אבל אני יודעת בוודאות שאני התביישתי. זו בושה כללית. התביישתי לדבר רוסי באוטובוס, התביישתי במבטא שלי. הייתי ילדה בת שבע שמקליטה את עצמה בטייפ כדי ללמוד להעלים את המבטא בלי שישאר ממנו שריד. שבועות על גבי שבועות עבדתי על זה".

הצורך לטשטש זהות ולהרחיק תרבות הוא ייחודי לעלייה מרוסיה, או משותף לעולים חדשים מכל הארצות? "אני חושבת שבחברה הישראלית יש נטייה לזלזל בתרבויות אחרות באופן כללי. חלקית זה נובע מאידיאולוגיה מושרשת היטב של יצירת 'עם חדש', שונה

מה'עם הישן', הגלותי. יש אהדה גדולה להיסטוריה של עם ישראל שהתרחשה לפני אלפי שנים, כאשר חיינו על אדמתנו והפגנו כוח ועוצמה מול אויבינו, כמו היום. אבל כל מה שבין אותם ימים לבין זמננו נלמד בבושה גדולה, ולכן כל גל הגירה אמור ללמוד מהעם החדש, ולא להפך. דורשים מה'גולים' להשתנות, במקום ללמוד מהתרבות שהם מביאים איתם. זה הופך את התרבות הישראלית לדלה מאוד. כמו לאכול בורשט ללא בשר; אפשר לאכול את זה, אבל זה לא מספק ובוודאי לא משביע. וכן, זו מטאפורה רוסית מאוד.

"אני אישית לא מתביישת בהיסטוריה הגלותית של עם ישראל. אני מסרבת להתבייש בתרבות של אבותיי. בזכות אותם יהודים שבגלות, היהדות שרדה, בעוד תרבויות אחרות נכחדו מהעולם".

במסגרת תהליך הכתיבה של ספרה הבא, היא לומדת

מספרם הרב הם בולטים יותר לעין הציבורית ולכן שומעים עליהם יותר – לטוב ולרע.”

מה יקרה בדור הבא?

“כל דור מגיב בצורה אחרת. אני מסתכלת על הבן שלי, ואין לי שום ספק שהוא יבנה את חייו בישראל. אין בו טיפת ‘רוסיות’. הוא ישראלי, כל החברים שלו ישראליים. כנראה לדור שלי היה הכי קשה.”

העלייה מרוסיה הביאה איתה מחד גיסא הישגים בתחומי המדע, הספורט והתרבות, ומאידך גיסא הרגלי שתייה בעייתיים, אלימות ועבריינות. איך אפשר להפביר את זה?

“יש משהו בתרבות הרוסית שהוא קשה מאוד. יש אכזריות שההורים שלי דיברו עליה, והיא מתבטאת באלימות בבתי הספר שלא הייתה בישראל קודם, ואלימות בתוך המשפחה. ייתכן שהקושי של הקיום היומיומי מוליד בעיות כאלה. אני לא יודעת מדוע הדיכטומיה הזאת, אני רק יודעת שהיא קיימת.

“בישראל, כמו בכל מקום, ישנו מעמד פועלים ששותה הרבה יותר וסובל מאלכוהוליזם ומפשיעה, תופעות שבמעמד הגבוה שכיחות פחות. אני בטוחה שרוסים שמצליחים לחיות בשכונה טובה ובסביבה טובה, לא מגיעים לשכרות. חלק ממה שקרה הוא שבאו לארץ כולם – אנשים עם השכלה, אנשים ששוחים לפעמים אבל לא עד כדי אובדן חושים, וגם אנשים פשוטים יותר. השערים לא נפתחו סלקטיבית, הם נפתחו לכולם וזה המחיר. זה אפקט של הגירה חופשית שמוכר בכל העולם. באנגליה, למשל, אני רואה את המאפיה האוקראינית ואת הבעיות שהיא יוצרת.”

חוק השבות אחראי במידה מסוימת לעלייה הלא-סלקטיבית.

“לדעתי חוק השבות עשה לישראל יותר רע מטוב. ההנחה שאם הייתה לך סבתא יהודייה תינתן לך אזרחות וזכות להצביע, זה לגמרי מוטעה. אנשים עולים לישראל, לא יודעים מילה עברית ויכולים כבר ביום הראשון להצביע בבחירות, מה שפותח פתח לעשות עליהם מניפולציות ולהביא אותם לקלפי באופן מבוהל ולא דמוקרטי. כדי לקבל אזרחות בריטית, עברנו בחינה על תרבות והיסטוריה אנגלית; לא משהו מסובך, אבל הזדמנות ללמוד משהו על אנגליה. זה נותן כבוד למדינה, כשהיא אומרת: אנחנו מכבדים את ההיסטוריה, התרבות והחוקים שלנו, ואנחנו רוצים שתלמד איך עובד המשטר הדמוקרטי שלנו לפני שניתן לך אפשרות לבחור ולקבל זכויות. אני חושבת שזה הרבה יותר ראוי, אבל אני גם מבינה שהיה צורך אמיתי למלא את מדינת ישראל ביהודים.”

סטריאוטיפים משני הצדדים

לאחר שנתיים שבהן עבדה וניהלה בלונדון סטודיו לאמנות בלונדון המיועד לחולי נפש, עובדת כיום גרויסמן בפרקטיקה פרטית שפתחה בקיימברידג' בעבור נשים חסרות בית. במקביל היא שוקדת על ספרה השני. כל כך הרבה שנים, ופתאום שני ספרים בריצה?

“כנראה הגיע הזמן, התבשלנו, זה הגיל. זה תהליך שקורה בספרות העולמית בכלל. ספרות הגירה היא משהו שמגיע מאנשים בגיל שלי, ואני מברכת על כך. אני חושבת שבזמן העריכה הרגשתי את הקתרזיס.”

בניגוד גמור להוויית חייה של המחברת, סיום הספר ‘מזוודה על השלג’ אינו אופטימי. גרויסמן מתקשה לקבוע האם גרמה לכך המועקה של לנה כגיבורה ספרותית, או משהו מעבר לזה. “כשחזרתי מרוסיה, הייתי במצב של לנה – התחבטתי בשאלה מה אני בעצם עושה פה, ופתאום הפכתי ליותר רוסייה מישראלית. עם השנים זה התאזן. חזרתי לחיים שלי בישראל חזקה יותר, כי מצאתי את השורשים שלי, שזה מקנה המון כוח.”

“יש לי חברה טובה, ישראלית שהכרתי באוניברסיטה בבריסטול. היא אמרה לי פעם: ‘את יודעת, יש כל כך הרבה רוסים באקדמיה, ומעולם לא הייתי בקשר איתם. אף פעם לא טרחת להזמין אחד מהם הביתה’. סטריאוטיפים מצד שתינו לא נתנו לזה לקרות. המפגש שלי איתה לא יכול היה להצליח בישראל, אלא רק מחוצה לה.”

לתגובות: dyokan@makorishon.co.il

הם זיהו בקלות את מקורות ההשראה לכל סיפור. כמו איזיה, הדוד של לנה, גם אחד מדודיה של גרויסמן היה קצין קג"ב. סבתה של גרויסמן, כמו סבתה של לנה, הייתה אגרונומית ועברה לדאצ'ה – בית קיט שבו גידלה עגבניות, דבר שהתאפשר רק למי שהיה מקורב לשלטון. סבה של גרויסמן היה פיזיקאי מוערך, וגם הוא זכה לדאצ'ה בעקבות הישגיו. חייה של משפחת רבינוביץ', מתברר, מרתקים לא פחות מעלילת הספר הדמיוני.

איפה מסתיימת המציאות שלכם ומתחילה העלילה הספרותית?

“מבחינתי זו קודם כול הזדמנות לספר סיפור על רוסיה ולשלב בו סיפורים ששמעתי בבית. הדמות הטראגית של אריק, למשל, היא דמות אמיתית – הוא היה שכן של הוריי שהפיץ ספרות אסורה, שהה במחנות סובייטיים וחזר מהם קטוע רגל לאחר מותו של סטלין.

לדעתי חוק השבות עשה לישראל יותר רע מטוב. ההנחה שאם הייתה לך סבתא יהודייה תינתן לך אזרחות וזכות להצביע, זה לגמרי מוטעה. אנשים עולים לישראל, לא יודעים מילה עברית ויכולים כבר ביום הראשון להצביע בבחירות, מה שפותח פתח עליהם מניפולציות

גם אז הוא המשיך בפעילות אנטי-סובייטית. כיוון שהיה מוכר לשלטונות, המשיכו אנשי הקג"ב לפקוד את ביתו בכל שבוע, ולכן הוא העביר את הספרים שלו לבית הוריי. אבי בנה ספרייה שבה עמדו מקדימה כל הספרים המותרים, ומאחורי דפנות שהתקין במיוחד, הוסתרו הספרים האסורים.

“כאסיר לשעבר, אסור היה לאריק להחזיק טלפון. בכל שבוע, אחרי החיפוש בבית שלו, אנשי הקג"ב היו באים אלינו כדי לדווח טלפונית על התוצאות. בכל פעם מחדש הוריי ביקשו ממני לומר שאין לנו קשר לשכן. יום אחד בישר לנו טלפון אנונימי שעלו עלינו. אמא שלי אספה את כל הספרים האסורים בסלים גדולים מתחת למעיל, ורצה במדרגות. אנשי הקג"ב שעלו מולה לא זיהו אותה, וחשבו שהיא פשוט אישה שמנה. היא נכנסה לאוטו שהמתין לה וקברה את הספרים ביער. מאותו רגע ההורים שלי חיו בפחד שיגיעו אליהם.

“ההשתתפות שלהם בפעילות אנטי-סובייטית נעשתה מתוך הכרה בחשיבותם של הדמוקרטיה וחופש הדיבור. באיזשהו שלב אבא שלי התחיל לחשוב שאם אנחנו יהודים, לא צריך להתאמץ למען רוסיה. צריך לעזוב ולחיות במדינת היהודים.”

ספורט, מדע ואלכוהול

היו אלה ימי האופוריה שלאחר מלחמת ששת הימים. ניקסון הגיע לביקור ברוסיה, והסובייטים, שרצו להראות עד כמה הם הגונים ודמוקרטים, הקצו לכמה משפחות יהודיות פרק זמן של שבועיים כדי לארוז ולעזוב את המדינה. בין המשפחות הללו הייתה גם משפחתה של אולה, שעלתה ארצה בשנת 1972 במסגרת מבצע ‘שלח את עמי’.

יש הבדל מהותי בין העלייה שלך, שהייתה מצומצמת יחסית, לעלייה המסיבית של שנות ה-90?

“התשובה בגוף השאלה. ההגירה של שנות ה-90 אכן הייתה מסיבית, מה שהביא לה עוצמה חברתית, כלכלית ופוליטית. זאת הגירה שהצליחה להקים מוסדות, עתודות, מפלגות ופרויקטים שונים ומשונים. היא לא רק תרמה לתרבות בישראל, אלא גם יצרה מקומות עבודה לעצמה ולאחרים. הילדים של ההגירה הזאת שונים מאיתנו, ילדי העולים של שנות ה-70. הם לא היו צריכים להשתנות בעבור אף אחד. אם הישראלים לא רצו לשחק איתם, הם שיחקו בינם לבין עצמם. זו עוצמתם. אנחנו, מחוסר ברירה, היינו הילדים הטובים שעושים מאמצים כבירים כדי למצוא חן. הם לא. אולי בגלל זה הם פחות אהודים מאיתנו. הם לא מרכינים ראש בפני אף אחד, לא משנים את שמותיהם, שומרים על שפתם. הם כנראה ייהנו מכל העולמות. חוץ מזה, אין שוני גדול בינם לבינינו. בגלל

חברות או אפילו קשר בסיסי. ברוסיה, לעומת זאת, עם כל מדיניות ההסתרה, חברויות נולדות מהר מאוד, וישנם יחסים אינטנסיביים עם אנשים שהכרת רק עכשיו.

“אני חושבת שההסתרה היא שריד מימי המשטר הסובייטי, כי חיו שם בפחד מתמיד. אף פעם לא ידעת עם מי יש לך עסק, לא ידעת אם השכן שלך עובד עם הקג"ב. אנשים הלשינו זה על זה כדי לקבל דירה. יש לי לפעמים הרגשה שהדור של הוריי חי בפרנויה תמידית, שבה אסור להגיד בחוץ דבר שאתה מאמין בו, כי אין לדעת מי מאזין. בתוך הבית יכולת להגיד משהו לאשתך בשקט, אבל צריך לנהוג בזהירות עם דיבורים ליד הילדים, כי אולי הם יספרו לחבריהם בחוץ.

“כשהוריי החליטו לעלות, הם התלבטו אם להגיד לי. בסוף הם סיפרו לי שנעלה לארץ ישראל, שזו ארץ זבת חלב ודבש ואפשר לקטוף בה תפוזים – כשהרוסיה רק

לכבוד החג מקבלים תפוז במתנה. הם ביקשו כמוכן שלא אגלה לאף אחד. כשהלכתי לגן, סיפרתי לחברתי הטובה שאנחנו נוסעים, והיא אמרה שגם היא רוצה לעלות לארץ ישראל. ענית לה שהיא לא יכולה כי היא לא יהודייה. אני זוכרת אותה בוכה שגם היא רוצה להיות יהודייה ולאכול תפוזים ובננות.”

ארון הספרים האסורים

בספר של גרויסמן יש תהליך התפכחות מהמהפכה הסובייטית, בעקבות הפער בין המודף שמנהלים המהפכנים אחר אידיאלים נשגבים, לבין הפגיעה בקרובים להם. סבתא של לנה, למשל, חיה את האידיאל ופוגעת בבעלה. “הבחירות שאתה עושה במשטר טוטליטרי, משטר של אימה, יוצרות שאלה מוסרית קשה”, אומרת גרויסמן. “האם אתה נאמן לעצמך, או שאתה שותק ושומר על האנשים שאתה אוהב? זו דילמה שרק אנשים במצב קיצוני צריכים להתמודד איתה. אנחנו די מפוקקים, כי אנחנו חיים בעולם דמוקרטי. כמה שנתלונן שהמדינה שלנו לא דמוקרטית, אנחנו לא באמת צריכים לקבל החלטות כאלה.”

במשך שנים האוינה אולגה רבינוביץ'-גרויסמן לסיפורים ולאנקדוטות של הוריה על החיים תחת המשטר המשתק. את אלה יצקה לתוך דמויות שמניעות את עלילת ‘מזוודה על השלג’. כשהוריה קראו את הספר,

“כל מה שעבר עליי ברוסיה כילדה נמחק ממני לחלוטין.”
מוסקבה, 2009
צילום: ארבי